

בכור שושנת יעקב

הערות על מגלת אסתר וימי הפורים מאת יוסף קלונימוס בן ישראל הלוי ודריזל שטראוס

ברכת שהחיינו ביום

הקורא את המגילה מברך לפניו שלש ברכות על מקרא מגילה ושעשה נסים ושהחיינו וביום אינו חוזר ומברך שהחיינו כן היא דעת המחבר והרמב"ם וכן היא המנהג אצל יוצאי אשכנז עד היום אבל דעת ר"ת והרא"ש היא לברך גם ביום וכן נוהגים יוצאי פולין וליטא על פי הרמ"א וטעמם כי מצות היום עיקר כמו דאיתא במסכת מגילה דף ד' משני מקראות שדרשו מהם חיוב קריאה בלילה אלקי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי וכן למען יזמך כבוד ולא ידום ופרש"י למען יזמך כבוד ביום ולא ידום בלילה וא"כ עולה משני המקראות כי העיקר היא קריאת היום שרק לא ידום בלילה והבית יוסף מבאר שיטת האינם אומרים שהחיינו שמשוה קריאת היום לשיבת סוכה שאין מברכים שהחיינו בלילה ואף שהאמת כן שאין מברכים פעם שניה מ"מ אין זה תשובה לעיקר הטענה כי בסוכות ודאי אין עיקרה ביום יותר מבליילה ואדרבא יש צד חומרא בלילה שחייב לאכול כזית פת בסוכה ונ"ל תשובה מעיקר מימרא דריב"ל שם בגמרא חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר אלקי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי משמע מדבריו שאף שעיקר המצוה מדברי קבלה ביום מ"מ קריאת היום נחשב לחזרה על קריאת הלילה וא"כ קריאת הלילה הכנה לשנותה ביום ולא גרע מעשיית סוכה ואגודת לולב שהם רק הכנה למצוה ואפילו הכי יכול לברך שהחיינו על ההכנה ופטור בעת קיומה

כשבת המלך אחשורש

ובכל המגלה לא מצינו בשום פעם אחשורש המלך ולהיפוך באסתר לעולם נקראת אסתר המלכה ובושתי פעמים נקראת ושתי המלכה כמו באסתר ופעם נקראת המלכה ושתי ואשפר שיש לישב שינויים אלו על פי מה שאנו נוהגים כאן בקבלתנו בקריאת חתנים שקודם החפה אומרים יעמד החתן פלוני אבל בימי המשתה אומרים יעמד פלוני החתן וכן באמירת מי שברך להכלה ונראה דתואר שלאחר השם הוא יותר עצמי מתואר שלפני השם וכן בשאר תוארים מצינו שכהן ולוי אומרים לאחר השם ומורינו והרב לפני השם כי כהן לעולם כהן ולוי לעולם לוי אבל רב תלוי בלמודו וצדקתו ולכן אחשורש שלא היה מזרע המלוכה לא זכה להיות מלך מצד עצמו אלא משום נשיו ולכן לעולם שמו אחר תוארו אבל אסתר שהיתה מזרע שאול המלך לעולם נקראת אסתר המלכה (ואע"פ שאבד שאול את ממלכות ישראל מלכות בכלל לא נאבדה מזרעו וכן מדויק בספר שמואל קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך) אבל ושתי מתחלה היתה ראוי למלוכה מצד מלכות בבל אבל כיון שהגיע עת לקיום נבואת ישעיה והכרתי לבבל שם ושאר ובין ונכד וגו' לקתה בצרעת ולכן כתוב ותמאן המלכה ושתי כי לא היתה ראויה עוד למלוכה (והשרים עד שלא פסקו עליה את הדין לא ידעו את זה ועוד קראו לה ושתי המלכה) אבל המגלה עצמה קוראת לה רק המלכה ושתי

וצריך אני להעיר שבספר מלכים הרבה פעמים התואר לפני השם כמו בראש הספר והמלך דוד זקן ואין לך מלך יותר ממנו שלא יכבה נרו לעולם ועד וצ"ל שלשון ספרי נביאים לחוד ולשון המגלה לחוד וכן מצינו הרבה חילוקים בלשון כמו שאמר חכמים במסכת מגלה דף ט שפתגם ויקר לשון תרגום הם

אם על המלך טוב (בענין ושתי)

אם על המלך טוב (בענין היהודים)

בדבור ממוכן (אם הוא המן) על נטילת מלכות ושתי הטעם רביע כי עדיין לא נשאו המלך והיה רבוע (כמו מושכב) אבל כשבקש לכתוב על היהודים הטעם זקף קטן כי כבר נזקף בן אומה שניבא עליה עובדיה הנביא "הנה קטן נתתיך" אשר לא תבא ושתי לפני המלך אחשורוש ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה יש לעיין שלא נזכר במגילה כלל שנגזר על ושתי דין מיתה רק שלא תבוא אל המלך ושרעותה תמלוך תחתיה אבל במסכת מגילה (י"א: ט"ז. י"ט.) מפורש דגם נהרגה ושתי והנה כשנעיין בהפסטר פרשת זכור אפשר שיש לתרץ דבר זה כי כתוב בספר שמואל על שאול המלך "קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך ונתנה לרעך הטוב ממך" כמעט כמו שכתוב על ושתי אבל שאול לא נהרג מיד אלא גם אחר משיחת דוד עמד

חי זמן מה ואעפ"כ לא היה לו מנוח כל חייו כי כל הימים אשר בן ישי חי על האדמה לא יכון הוא ומלכותו ולבסוף נהרג ג"כ במלחמה וא"כ אפשר דגם ושתי נשארה היה עד שהמלך אחשורוש לקח את אסתר למלכה בחייה לקיים "ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה" ורעותה היינו אשה שדומה לה ולא שאסתר חיה וושתי מתה ואחר שראתה צרתה בחייה נהרגה ג"כ ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר מה שמצינו בניזקין שאין הקדש וגוי קרויין רעה של ישראל הדיוט ועוד מצינו במקרא "אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו" ולמה לי כל האריכות לכתוב אשר ינאף את אשת איש ודיו אלא נראה דבא לומר דדוקא אשת רעהו אסור אבל אם מת הבעל שאין הבעל עוד רעהו של האיש השני אזי האשה מותרת ואין לומר היתכן ששייך להיות אשת מת כלל תשובה לזה כי כתוב מפורש בפרשת יבום "לא תהיה אשת המת" ועוד נראה דמה שהשוה הכתוב חלוף מלוכת שאל לדוד וחלוף מלוכת ושתי לאסתר בא לרמז שאסתר זכתה למלוכה דוקא לתקן שגגת אביה ולקיים מחיית עמלק בכל יכלתה ולכן הוכיחה מרדכי "ואת ובית אביך תאבדו" כי כל תכלית מלכותה היתה לתקן חטא בית אביה כמו שכתוב בתריה "ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות" אבל יש לדייק דאע"פ שזכתה למלוכה כדי לקיים מחיית עמלק תחת אביה שאל אבל למלכות ישראל לא זכתה כמו שכתוב "קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך"

ובהקבץ בתולדות שגית ומרדכי ישב בשער המלך בימים ומרדכי יושב בשער המלך

יש לדייק על שינוי כתיבת מילת "יושב" ו"ישב" כי כמו שפרש"י בספר בראשית על "ולוט ישב בשער סדום" שאותו היום מנוהו שופט עליהם ועל "ועפרון ישב בתוך בני חת" אותו היום מנוהו שוטר עליהם כי על פי המקרא יש לקרותו בלשון עבר היינו שלא היה ישיבתם תמידי עד אותו היום וא"כ גם במרדכי יש לפרש כן כי טרם המליך אחשורוש את אסתר היה רק מתהלך ורק עכשיו ישב אבל בעת מעשה של בגתן ותרש כבר היה יושב תמיד בשער המלך וכן כשאמר אחשורוש עשה כן למרדכי היהודי היושב בשער המלך הכתב מלא

ויקראו ספרי המלך בחדש הראשון בשלושה עשר יום בו ויקראו ספרי המלך בעת ההיא וגו' בשלושה ועשרים בו

יש שני מיני עונש בבית דין מלקות ומיתה בענין מלקות יש מספר שלש עשרה כי המלקות הן י"ג פעמים ג' וכן קורין לפניו פסוק והוא רחום שיש בו י"ג תבות גק פעמים ובענין מיתה יש מספר כ"ג מנין השופטים בדיני נפשות וכן בענינו בענין עונש לישראל רמז להן שאין העונש לחלוטין ולכן נרמז בו מספר י"ג אבל בענין עונש לאויבים נרמז בו מספר כ"ג כי כמו שעונש מיתה הוא לחלוטין כן יהיה לאויבים

ויכתב ככל אשר צוה המלך אל אחשדרפני המלך וגו' להשמיד וגו' ויכתב ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים ואל האחשדרפנים וגו' להשמיד וגו'

בין כתיבת אגרות המן וכתיבת אגרות המן יש לדייק שהמן מפני גאותו הדגיש הטעמים שעיקר הכתיבה היתה בשבילו אבל במרדכי מפני ענותנותו הפזר על היהודים וכן יש שינוי בנגון להשמיד שבהמן היה לו שמחה גדולה על עצם מעשה ההריגה אבל במרדכי עיקר כוונתו לקיים מחיית עמלק אבל לא רצה להיות אכזר ולפיכך הטעם למילת להשמיד היא תלישה קטנה היינו שיש להסירם מן העולם אבל אין לשמוח כל כך על עצם שפיכות הדמים וכמו כן אנו עושים עיקר השמחה של פורים ביום שבחו היהודים מאויביהם ולא ביום במלחמה ושינוי עוד הוא כי לא נכתב מילת המלך באגרות מרדכי בענין האחשדרפנים כי אחשורוש רשע מתחלה ועד סוף ולכן באגרות המן היו האחשדרפנים שלוחיו באמת אבל באגרות מרדכי היו רק אחשדרפנים אבל לא אחשדרפני המלך

ויעבור מרדכי

ואמר רב שהעביר יום ראשון של פסח בתענית והנה מצד הדין השרוי בתענית ביום טוב אפילו בהיתר צריך למיתב תענית לתעניתיה וכאן לא מצינו אלא מנהג בעלמא להתענות ביום י"ג והוא בעיקר זכר למלחמה ונראה דאפשר דמתענה בשבת היה אפשר לו לפרוע חובו באכילה של מצוה אלא דאי אפשר כי הלא כבר חייב באותה אכילה כבר אבל בפורים הוסיפו מצוה חדשה וזה תשלומין להעברת שמחת יום טוב של פסח

אל המשתה אשר עשיתי

אל המשתה אשר אעשה

במשתה יום ראשון יום טוב היה ואסור לישראל לעשות מלאכה בשביל גוי כי פה"י (פסח היום) אבל למשתה יום שני חולו של מועד הוא ואמרה אעשה

ויאמר המלך לאסתר במשתה היין וגו'

ויאמר המלך לאסתר גם ביום השני

ביום הקדים הטעם קדמא וביום השני הטעם תלישה קטנה כי כבר הגיע יום תלישת בן אומה קטנה כמו שכתוב בתחלת נבואת עובדיה

ויאמר המלך לאסתר גם ביום השני

מסדר הפסוקים פשוט שזה היה ביום שלאחר משתה הראשון ולמה נכתב אלא שבא לרמז שיום שני של פסח היה

ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב ביום ההוא היה שמח

אבל לפני יום זה ולאחריו לא היה שמח כלל כי רשעים אפילו עולם הזה אין להם כי אינם שמחים בחלקם אבל בצדיקים כתוב וטוב לב משתה תמיד והביא הרמ"א פסוק זה בסוף או"ח על הלכת פורים קטן שאע"פ שאינו חייב לעשות במשתה ושמחה בפורים קטן מ"מ ירבה קצת בסעודה כדי לצאת המחמירים וטוב לב משתה תמיד וזה עבודתנו שאפילו במשתה קטן כמו בפורים קטן נשיג ששון ושמחה כל ימינו אשר המן הרשע לא השיג על ימיו רק לרגע אחד

יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך וסוס אשר רכב עליו המלך ואשר נתן כתר מלכות בראשו

כולו בלשון רבים אבל כאשר אמר לו המלך מהר קח את הלבוש ואת הסוס כאשר דברת ועשה כן למרדכי היהודי היושב בשער המלך אל תפל דבר מכל אשר דברת וכן בעשייתו ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי וירכיבהו ברחוב העיר ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו כולו בלשון יחיד והיתכן שיתביש המן יותר ממה שאמר הוא אמר שרבים יטפלו בכבוד האיש אשר המלך חפץ ביקרו ועכשיו הוא בלבדו עושה הכל בקלוננו ובעצמו

אבל באמת הכל במדה ובמשקל כי כאשר אמר לו זרש אשתו וכל אהביו יעשו עץ גבה חמשים אמה ובבקר אמר למלך ויתלו את מרדכי עליו מה עשה לא אמר לאחרים שיעשו כאשר יעצוהו אלא וייטב הדבר לפני המן ויעש העץ בעצמו

ויאמרו נערי המלך אליו הנה המן עמד בחצר

עמד חסר וא"ו כי רק באותה שעה מן בא לחצר בית המלך כמו שפרש"י על לוט ועפרון

מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן

כשקוראין מלות אלו החזן מנגן לרמז על שם אהיה אשר אהיה (אהיה הוא סופי תבות של "הוא זה ואי זה" לפניו ו"זה ואי זה הוא" לאחריו ומילת "אשר") והנה כשעמד משה לפני הקב"ה בהסנה אמר "ואמרו לי מה שמו מה אמר אליהם "והשיבו "אהיה אשר אהיה" ופרש"י אהיה עמם בצרה זאת אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכיות אמר לפניו רבש"ע מה אני מזכיר להם צרה אחרת דיים בצרה זו אמר לו יפה אמרת וכו' ולכן אמר הכתוב אהיה שלחבי אליכם עכ"ל רש"י והנה מה שהוא פורענות גדולה לאחד הוא נחמה כפולה להשני שלהדור שיצא ממצרים היה די להם בשם אהיה ואדרבא השם של אהיה אשר אהיה היה להם לפחד שלא היו יכולים לסבול אבל בימי אחשורוש שכבר גלו לבבל ונגזר עליהם גזירת המן היה השם של אהיה אשר אהיה להם לנחמה כפולה וכ"ש אנו שבדורות האחרונים של הגלות שכבר סבלנו כל הארבע מלכיות ואפילו להמתמירים שיש מלכות חמישית של ישמעאל כבר זה בא עלינו פעמים רבות והנה אנו ממש עם מפזר ומפורד בין העמים בכל מדינות העולם אחר המלחמה העצומה שביערה שליש מעמנו יש לנו לקרא בקול גדול של שמחה שהקב"ה הוא אהיה אשר אהיה

גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך עמד בבית המן

עמד חסר וא"ו כי רק בלילה ההוא העמידו ואם היה עומד לימים רבים היה לו לומר לו כונתי כלל על מרדכי אלא זה עץ העומד תמיד בביתי אבל כשהעמידו עכשיו נראה לכל שעשהו למרדכי

כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי

והנה במגילת איכה דרשו לשון איכה בלשון אי כה היינו איה ההבטחות שנבטאו במילת "כה" וא"כ כאן יש לדרוש אי ככה והיינו שאתה המלך הבטחת ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו ועדיין לא כתבת להשיב את הספרים איה הבטחתך

ואתם כתבו על יהודים כטוב בעיניכם בשם המלך וחתמו בטבעת המלך כי כתב אשר נכתב בשם המלך ובחתום בטבעת המלך אין להשיב

הנה ידוע כי במלכות פרס ומדי אין למלך כח לחזור על שום גזרה ולפיכך עדיין עמד הגזרה של המן שמותר להרוג יהודים בי"ג אדר אבל יש לתמוה וכי מה תועלת לחדש גזרה חדשה שהיהודים יכולים לעמוד על נפשם היתכן שלא יעמדו על נפשם מפני גזירת המלך וכי היו חוששין דדינא דמלכותא דינא נוהג באופן זה ונראה דאע"פ שודאי יעמדו על נפשם אבל עדיין אם מפני הסכנה היה מציל נפשו או אם יציל אחד מעמי הארץ נפש יהודי בדם מבקשי נפשם למחר היה המציל נדון כדין רוצח כיון שכבר הותר דם היהודים כמים המציל אותם הוא רוצח וא"כ היה עדיין סכנה ליהודים מב' טעמים חדא דלא יעזרם אפילו מי שמרחם עליהם מפני פחד הדין וגם היהודים עצמם אע"פ שודאי יעמדו על פקוח נפשם אבל למחר לא יהיה להם פליטה אפילו אחר שעבר יום י"ג מפני שידונו כרוצחים אבל עכשיו שנתחדש גזרה אחרת שמותר להם לעמוד על נפשם אזי אין עליהם דין רוצח כי ביום זה אם הורג יהודי אויב או להיפוך ח"ו אין על שום אחד דין רוצח כי כלם שוים ולכן ביום י"ד שנתן המלך רשות רק ליהודים להרוג אויביהם היה ממש הפך גזרת המן וכל מי מאוהבי המן שיעמוד על נפשו ידון כרוצח ולכן פורים דמוקפים נקבע ביום מלוי הירח ממש יום ט"ו לחדש כי בו נתמלא כח היהודים שנמשלו אל הירח אבל השמחה של יום הפרוות אינה במילואה ולפיכך נקבע ביום קודם מלוי הלבנה ביום י"ד

ולהיות היהודיים עֲתוּדִים ליום הזה להנקם מאיביהם

הכתיב עֲתוּדִים והיינו עֲזִים ואפשר רמז למה שאמרו חז"ל (ביצה כ"ה:): שלשה עֲזִים (פרש"י קשים להנצח) הן ישראל באמות וכו' וי"א אף עז בבהמה דקה

ומרדכי יצא וכו' תכלת וחור וכו' ותכריך בוץ וארגמן

יש להקשות הא תכלת וחור ובוץ וארגמן אסורים משום שעטנז והנה במסכת כלאים פ"ט מ"ט משיחות של ארגמן אסורות מפני שהוא מולל עד שלא קושר והיינו שכחלוקו פשתן ועוד שם לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו אע"פ שהרצועה באמצע והיינו שאסור אפילו כשאין הצמר נוגע בפשתן ואפשר שתכריך מרדכי היה באחד מאלו הציורים ולפי שבאיסור במשנה זו אינם אלא מדרבנן לפי פירוש הרמב"ם א"כ לכבוד מלכים הותר האיסור כמו שמצינו במסכת ברכות דף י"ט ומשום כבוד מלכים לא גזרו בהו רבנן ולגבי תכלת וחור יתכן שהתכלת היתה תכלת של ציצית שמותרת

ליהודים היתה אירה ושמחה וששון ויקר

ידועים דברי חז"ל על פסוק זה אמר רב יהודה אורה זו תורה וכן הוא אומר כי בר מצוה ותורה אור שמחה זה יום טוב וכן הוא אומר ושמחת בחגך ששון זו מילה וכן הוא אומר שש אנכי על אמרתך ויקר אלו תפילין וכן הוא אומר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ואפשר דיש לבאר פסוק זה בענין אחר קצת שמרמז על ארבע מצוות פורים אורה שמרמזת על תורה קאי על מקרא מגילה שודאי נכלל במצות תלמוד תורה ושמחה שמרמזת על יום טוב קאי על סעודת פורים כמו שכתוב שמחה ומשתה ויום טוב והנה וששון שבמדרש מרמז על ברית מילה ויש הבדל בין ששון לשמחה ששון יש במשמעו מעלה יתרה משל שמחה אבל נראה דששון יש עמה קצת מסירות נפש וצער כמו שמצינו בברית מילה וא"כ יש סתירה למה יש מעלה יתרה בששון שיש עמו צער יותר משמחה שאין עמה צער אבל נראה דפשוט לכל יהודי שבאמת אין להשיג מעלת הששון בלי שום צער שהשמחה שיש לזוללי בשר וסובאי יין אין לה קיום כלל כי דבר רק הוא וא"כ י"ל כי מילת ששון שבפסוק זה מרמז על מתנות לאביונים שאין עמה שום הנאה לגוף האדם וצריך למסור נפשו קצת להפרד מיגעת כפו דווקא

משום הצער הזה יש בו מעלת הששון מפני שהוא משמח לב העניים אבל אין לאדם לומר א"כ אתן כל כספי במצות מתנות לאביונים ואקיים מצות שמחת יום טוב בפת חרבה כי אע"פ שששון הוא במעלה עצומה יותר משמחה מ"מ טבע האדם הוא שאינו יכול לחיות בששון לבד ואם ישתדל להשיג רק ששון על ידי מסירות נפש לבסוף אפילו שמחה לא יהיה לו ובחר ה' בשמחת יום טוב הטהורה והקדושה של ישראל שמביאה לידי ששון ולא בפרישות יותר מדאי שמביאה רק לידי עצבון ויקר שבמדרש מרמז על התפילין והראיה מוראו על עמי הארץ וגו' ויראו ממך והנה אם רצוננו שהתפילין יהיו לנו לכבוד לעיני הגוים עד שייראו ממנו בודאי אנו צריכין להיות באהבה ואחוה בין איש לרעהו כי אם ישראל לא יכבד את אחיו האיך שייך שאומרת העולם יכבדנו וא"כ תקנו לנו משלוח מנות כדי להרבות הרעות בישראל ורק ע"י כן יהיו לנו התפילין ליקר ותפארת באמת

ויקהלו היהודיים אשר בשושן גם ביום ארבעה עשר לחדש אדר וגו' ביום שלשה עשר לחדש אדר וגו'

מכאן ואילך לא נזכר מספר החדש מניסן אבל לפני זה לעולם החדש נזכר עם מספרו וסברתי לפרש שמפני שעשיית פורים לדורות פעמים בחדש שנים עשר ופעמים בחדש שלשה עשר לכן נכתב סתם אבל אי אפשר לפרש כן דבשני מקומות אלו עדיין מדובר בענין מלחמה שבשנת הנס לכן נראה לי לפרש על פי מה שכתב הרמב"ן בפירושו על מקרא החדש הזה לכם ראש חדשים שטעם מנין החדשים הוא שבכל פעם שנזכרנו יהיה זכרון לנס יציאת מצרים וכשעלו מבבל התחילו לקרותם בשמות פרסיים ניסן איר וכו' לקיים דברי הנביא ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את בני ישראל מארץ צפון וכדי שנזכיר את נס גאולת בבל ופרס תקנו להתשמש באותן שמות שנזכר שהיינו שם בגלות ויצאנו משם והנה בענינו יתכן לומר שבתחלת המגלה החדשים נזכרים במספרם כי באותו זמן עדיין לא היתה נס להזכיר מלבד יציאת מצרים ושמות הפרסיים לא נזכרו אלא מפני ששם היו כמו שאנו משתמשים בשמות הרומיים ולא לזכרון נס כלל ולפיכך השם העצם באותו הזמן הוא מספרו כמו בתורה ואף לאחר תליית המן יש בחדש השלישי הוא חדש סיון ועוד ובשנים עשר חדש הוא חדש אדר כי אע"פ שהמן נתלה לא נצחו עדיין במלחמה אבל לאחר הנצחון (ואפלו כשחוזר ואומר ביום שלשה עשר לחדש אדר) אז שם חדש אדר נתהפך לזכרון נס פורים וראוי להזכירו בפני עצמו

ומשלח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים

במשלוח מנות המצוה שתי מתנות לאיש אחד ובמתנות לאביונים צריך לתן לשני אנשים והטעם בזה אפשר כי צריך להרבות רעות עם חבירו רק באופן אשר ירגיש הרעות כאלו הוא הרעה היחידי שלו ולכן צריך לתת לו שתי מתנות שלא ירגיש בו מיעוט רק רבוי ועיין לקמן בפסוק על כן קראו לימים האלה פורים שיש פעמים כמו ובני דן שלשון רבים מדגיש היחידות האמתי ואם כן גם בזה מראה כאלו שלח כל מנותיו אל רעה זה אבל במתנות לאביונים נהפוך הוא אין שום עני אע"פ שזקוק לצדקה ושמח בקבלתו חפץ שיקרא שמו בישראל אחיך האביון היחידי וכיון שיגיע אליו רק מתנה אחת ויודע שיש אביון אחר בזה יש לו קצת נחמה בעניותו

והימים האלה בזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה

ודרשו חז"ל להביא משפחות כהונה ולויה שמבטלים עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה לפי הרמ"א פשוט שאין מבטלין שום מצוה דאורייתא העוברת משום מקרא מגילה ולא כפסקי התוס' במסכת ערכין והתוס' במסכת מגילה אמרו דכיון דמשאיר היום הוי זמן עבודה והם מניחין אותה בשביל הקריאה משום הכי קרי ליה בטול וקשה לי חדא מעשים בכל שנה ושנה קוראים ל' אחר תפלת השחר ואיך נחמיר בתפלה יותר מעבודה ועוד משמע מלשון מבטלין ובאין שבאים מתוך עסקותם בה ולא רק שמאחרין אותה ואפשר שמבטלין עבודה קאי על מצות קרי' המזבח שפרש"י במנחות צ. שהוא שלא יהא המזבח בטל ואפילו לפסק התוס' שמאחרין התמיד ממילא המזבח בטל ממש בשעת הקריאה ונכון הדבר שיהא בטל בשעת הקריאה כדי להזכיר מעשה פורים שהיה בזמן בטול המזבח ועוד נחמה היא לנו שבשעת מקרא מגילה אין עלינו עול הגלות כל כך כי אפילו בזמן המקדש אין עבודה בשעת מקרא מגילה

והימים האלה בזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעה

וידועים דברי חז"ל המובא בסלוק של פרשת זכור "ואם כל המעודים יהיו בטלים ימי הפורים לא נבטלים וזכרם לא יסוף מנטלים" ותמוה ואדרבא פורים הוא רק מדברי קבלה ואפשר לשנותו אבל שאר המעודים הם מדברי תורה ואיך יהיו בטלים כלל ושמעתי דרשן אחד כאשר דרש ביום ט' באב שבזמן הזה אין שום יום בשנה שאנו נוהגים בו כראוי לבד מט' באב כי כגון בחג שבלשוננו רגילין אנו לקרותו פסח באמת היה ראוי לקרותו בזמן הזה כשמו שבתורה והיינו חג המצות כי אנו אין לנו בקום ועשה בחג זה אלא מצה אבל פסח לא ראינו וכן בכל יום טוב ושבת אנו חסרין המוסף (והפייטן בפזמון של יוה"כ שחל בשבת מקונן למה אשכל גם שניהם יום אחד וביאר מ"ה רב לוי יוסף ברייער זצ"ל שקאי על חסרון קרבנות של שני הימים שבת ויוה"כ) ואפילו בחנכה שאין בו מוסף אבל המצוה היא להדליק נרות זכר לנס פך השמן במנורה שבמקדש ולקרות בפרשת הנשיאים לזכור חנכת המזבח אבל זה באמת כמו צחוק כי אנו אין לנו לא מנורה ולא מזבח ועל מה אנו משבחים והנה במחילת כבוד תורת הדרשן הנ"ל יש מועד אחר שאנו נוהגין בו כמו שראוי באמת ולא כמו ט' באב שיהיה בטל אבל יהיה לנו לעד והוא ימי הפורים שאין בהם שום חסרון כי כל מצוותיהם נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר ועל מה שנאמר וזכרם לא יסוף מזרעם יש להקשות שאף אם שאר המועדים יהיו בטלים במקצת בענין עשייתם אבל ודאי יהיו זכורים וכי אין אנו מזכירים הקרבנות במוסף או עושים דברים שהם זכר למקדש כמו אכילת מצה לאפיקומן ונטילת לולב וכדומה אלא נראה דיש לבאר דבאמת אפילו בזמן הבית בשנה מעוברת יש יותר מיי"ב חדש ממועד שבשנה שעברה לאותו מועד שבשנה הבאה וידוע שיש שכתה לאחר י"ב חדש אבל ימי הפורים אינם כן כי אפילו בשנה מעוברת אע"פ שאינן נעשים באדר ראשון אבל נזכרים המה כי אסורים בהספד ותענית ואין אומרים בהם תחנון ולמנצח ומצוה להרבות קצת בסעודה וא"כ ראוי לומר עליהם שזכרם לא יסוף מזרעם כלל אפילו בשנה מעוברת

על כן היהודים הפרושים הישבים בערי הפרזות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשחה ויום טוב

הישבים חסר וא"ו כי במסכת מגילה דף י"ט לומדים דין דפרוז בן יומו נקרא פרוז וקורא בי"ד מן הישבים בערי הפרזות וכמו שפרשתי למעלה במרדעי ישב אלא דיש לדחות דשם בלשון יחיד חסר וא"ו הכתיב בלשון עבר וכאן הוא בלשון רבים אין שום משמעות לשון עבר עם כל זה מילה הפרושים מלא שלא כקריאתו והישבים ראוי יותר להיות מלא ויתכן שבא לומר שאף כאן יש לדרשו במשמעות אותו היום

על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור וגו' וימי הפורים האלה וגו'

קשה להבין מדוע שם הימים האלה פורים ולא פור וראיתי שיש מפרשים מפני שיש בו שני ימים אחד לפרושים איחד למוקפים וכל זה איננו שוה לי כי משמע מפסוק וימי הפורים האלה שנקראת בגרשיים על וימי שהוא מפסיק וא"כ הפשט הוא ימים של שני פורים האלה ולא שני ימי פורים האלה ואפשר לבאר על פי מה שאנו אומרים בנוסח אשר הניא כי פור המן נהפך לפורנו היינו שיש שני פורים פור המן ופור היהודים וכל עבודת פורים הוא לזכור גם דברי הצומות וזעקתם בתוך השמחה כי אכתי עבדי אחשוורוש אנו ובאם שנשכח את הצרות ורק פוחזים אין זה שמחת פורים

עוד יש לומר אשר יש פעמים שהתורה משתמשת בלשון רבים על דבר אחד כמו ובני דן חושים וכי בני דן היו הלא רק בן אחד היה לו אלא בא הכתוב לומר כי כל בני דן הם רק חושים וכן להבדיל מצינו בשמות של הקב"ה ששמות אלהים ואדנות בלשון רבים והוא אחד אלא לומר לך שכל כחות וכל אדנות שבעולם רק לו יתברך ואין עוד מלבדו (בשם אדנות גם מבטאים אותו כמו בסוף פסוק עם קמ"ץ לומר שאין עוד אחריו) וא"כ גם בענינו יש לבאר בדרך זה כי באמת הרעות והטובות וכל מה שעולה בגורלנו אין לחשב על כל אחד מהם שהוא יחידי ומקרה אלא על כל מה שיהיה להרע או להיטיב הוא באמת רק עצה אחת ואין שנית ולכך נזכר על פור אחד שם פורים

דברי שלום ואמת וכו' וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם

לפי אבן עזרא קאי על הארבע צומות היינו צום הרביעי צום החמישי צום השביעי וצום העשירי וכשם שקיימו עליהם להתענות בימים אלו כן חייב לשמוח בימי הפורים והדגיש בזה בספר ילקוט מעם לועז שאפילו אלו השרויים בצער מצוה עליהם לאכול ולשתות נגד רצונם והיינו דכשם שעלינו להעלות את אבלות ירושלם על ראש שמחתנו כן עלינו לשמוח בפורים עד שאין אבלות בפרסיה לפי זה נראה שמה שאמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב במסכת תענית דף כ"ט כשם שמשכנס אב ממעטין בשמחה כך משכנס אדר מרבין בשמחה בא מכח פסוק זה

ויש לדקדק כי בספר זכריה כתיב צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום והאמת אהבו וביאר רשב"ר הירש (תמוז ה') שאמת ושלום הם תקון לחטאים שגרמו את החרבנות העדר אמת בבית ראשון שעבדו ע"ז וחסרון שלום בבית שני על ידי שנאת חנם ועם כל זה אמת קודמת לשלום כי שאע"פ שלרוב הפעמים צריך לקיים האמת והשלום יחדו עם כל זה צריך להקדים האמת כי היא מקור הכל אבל כאן מצינו שלום ואמת ונראה דהאמת הוא דאין לשמוח בשעת החרבן ובעל כרחינו מצווים אנו לעבור על האמת אחת בשנה כי קבלו למטה מה שקימו למעלה כי באמת שונאיהם של ישראל היו חייבים כליה ואף גם זאת מן השמים נלחמו להם ונהפוך הוא ולכן שלום קודם לאמת

הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס

אבל בשאר כל המגלה נקראת פרס ומדי ויש לומר דבאמת מלכות פרס עיקר ולכן תמיד פרס קודם מדי אבל כשכבש דריוש המדי וכורש הפרסי חתנו את בלשאצר אז מלך תחלה דריוש שנה אחת וירש כורש אח"כ את מלכות חותנו וא"כ יתכן שעד מות דריוש היתה מלכות מדי בראש וספר דברי הימים היתה מתחלה על שם מלכות מדי ורק באחרונה נתגדלה פרס והוסיפו עליו דברי הימים של מלכות פרס

נץ פרח מלולב הן הדסה עמדה לעורר ישנים (אות נ' באשר הניא)

מה ענין לולב כאן בשלמא הדסה היא שמה של אסתר אבל לשון נץ פרח מלולב מזכיר לנו ההדסים נאגדים ויוצאים מן הלולב של חג הסוכות ויש לומר אה"נ בנס פורים נרמז בו כל ארבע מינים כי הלולב מרמז על השדר ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה והוא אמן את הדסה אשר מרמזת על הענים וכן מצינו בכל המגלה ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל רואיה אם מצאתי חן בעיני המלך וכו' כי כחה היתה בענים וגם חרבונוה זכור לטוב על שאמר גם הנה העץ וערבות דומים לשפתים וגם הם נתפשים ביד הימין מאוגדים עם הלולב אבל האתרוג שדומה ללב מרמז על המן שנאמר ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב וגו' ויאמר המן בלבו וגו' אשר מלאו לבו לעשות כן וגו' וכן מצינו שנרמז המן בעץ הדעת שנאמר המן העץ ויש אומרים שהיה אתרוג ונראה כי עבודת ישראל הוא להלל ולהודות להקב"ה בעולם הזה ואף שאר המינים צריכים הדר שנלמדים מן האתרוג אך אין התכלית להשיג תמימות בתענוגי העולם הזה ולכן אין לשאר המינים ריח וטעם אבל מה שמחסרים קצת (ורק קצת כי לא המתים יהללו וגו') בתענוגים יש להם תקוה ואריכות כי יש להם שיעור גדול בורך ועליהם מברכים על נטילת לולב ולא האתרוג עם כל הדרה וכן בהמן כל שמחתו היה רק ביום בבוא שיצא שמח מן שמשותה ביום הראשון ולא נתקיים עד וכראות המן את מרדכי בשער המלך וגו' וגם מצינו בפסחים דף ה' שבשכר ג' ראשון ואחד מהם ולקחתם לכם ביום הראשון זכו לשלשה ראשון ואחד מהם להכרית זרעו של עשו ואף שבסדר הדברים להכרית זרעו של עשו ראשון ופסוק וולקחתם לכם שליש ויעין במהרש"א שלומד אשר המקראות משלבות אחת אל אחת והיינו שלהכרית זרעו של עשו בזכות יום ראשון של פסח ובנין בית המקדש בזכות יום ראשון של סכות ושמו של משיח בזכות ולקחתם לכם אעפ"כ יש לומר שכלם מקושרין להדדי וכן משמע בשכר שלשה ראשון זכו לשלכה ראשון עוד יש לי ראייה מפיוטי מוסף של פרשת החדש שבראש כל ברכה רמז לפסוק ראשון לציון הנה הנם ולירושלם מבשר אתן שהוא פסוק שמביא דבי ר' ישמעאל לשמו של משיח ופרשת החדש מדבר רק בענין ראשון דפסח

חייב איניש לבשומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי

יש שרצו לפרש דהיינו עד אלו עד בכלל ונראה לי ראייה לדבר מכלכות ליל הסדר שפסק בשו"ע חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולבפר בנסים ובנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחתפנו שינה וכי יעלה על הדעת שאסור לישון בערב פסח כדי שתחתפנו שינה מהרה ודאי מוכרח שזה פטור וגם בענינו אם כבר אינו מכיר עוד על הצרה שבקש המן לעשות ליהודים ורק שמח בפרשת גדלת מרדכי אשר גדלו המלך הלא בודאי אין זה שמחת פוריא בלשון רבים כמו שכתבתי לעיל בענין שם פורים אבל כל זמן שלא יגיע לזה וזוכר ארור המן אז בודאי יש לו חיוב לבסומי ולשמוח ולברך מרדכי

עוד עיין לקמן בענין איך אעלוז עוד בפור אות ו'

איך אעלוז עוד בפור עד כי יבוא ימי ששון לפוריד

בקינות של תשעה באב (קינה נ"ב לנוסח של בני אשכנז) שואל המקונן "איך אעלוז עוד בפור עד כי יבוא ימי ששון לפוריד" ואם אבילות על החורבן היא לנו לדבר של ממש ולא רק דבר שצריכין לקיימו כמי שכפאו שד כל אדם יש להתבונן בעצמו

האיך יתכן שנשמח בפורים בעוד שביתו של הקב"ה שרופה באש והשכינה בגלות ובפרט בפורים שאנו נוהגים בו בשמחה עצומה כל כך עד שמשתכרים ועושים בו מיני שמחה מה שלא מצינו כלל בשום יום טוב אחר ויש לי ו' תירוצים לזה

א

פעם אחת בתשעה באב קראתי בספורי צערות ישראל שנכתבו בספר ילקוט מעם לועז והמלקט הוסיף שם סיפורים ממלחה העצומה השניה (כי ספר מעם לועז עצמו נכתב הרבה שנים מקודם) והביא שם מעשה בעיר אחת שבאו עליהם האויבים ביום "שושן פורים" ואמר להם הרב אל תעצבו כי היום יום שמחה הוא ומזג להם יין והתחילו לרקוד ולנגן "שושנת יעקב" ובזה עלו בסערה אל השמים וזה התשובה אל המקונן וכי אפשר לאדם לשמוח שמחה של הוללות בשעה שהוא הולך למיתה וא"כ בודאי שמחתם של יהודים קדושים אלו היתה שאע"פ שידעו שבזמנם גבר האויב אבל לא התיאשו על הבטחת "כי מחה אמה את זכר עמלק" שבא יבא ואם הם היו יכולין לשמוח א"כ יש לנו זכות לשמוח ג"כ אם אנו הולכים בדרכם ועל כן צריכין אנו להזהר ולא לחלל את יום הפורים בהוללות ח"ו אלא בגילו ברעדה ובזה נזכה לגאולה באמת ועיין מה שכתבתי על פסוק דברי שלום ואמת

ב

כי יש להקשות על פרשת כי תוליד בנים שאנו קורין ביום תשעה באב כי מה ענין כי אבד תאבדון וגו' והפיץ וגו' ונשארתי מתי מספר וגו' לא ירפך ולא ישחיתך וגו' אצל כי שאל נא וגו' הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו השמע עם קול וגו' לקחת לו גוי מקרב גוי וגו' אתה הראת לדעת וגו' וידעת היום וגו' כי נראה שתחלת הפרשה היא תוכחה ואזהרה עצומה וסופה היא ראיות על עקרי האמונה אלא דנראה דבזה יש ראייה לדברי היעב"ץ שבאמת מה שאנו בני ישראל עדיין קיימים המחזיקים עוד בתורה בין העמים ואף שאנו מתי מספר (ולא כבני המזרח שיושבים בשלוה על אדמתם) היא הראיה הגדולה לנו על מציאות השם ויחודו והשגחתו יותר ממעמד הר סיני ויציאת מצרים והיעב"ץ אמר דברים אלה קודם השמדת הריפאם וההסכלה וגירוש של כמעט כל ישראל מארצות פזוריהם ומכת חרב והרג ואבדן שאירעו לנו בזמן מלחמה העצומה שבימי רוב יהודי העולם ישבו בארצות אירופא ובארצות הישמעאלים והיום מקריים בנו כלה גרש יגרש אתכם מזה וכמעט אין ישוב של יהודים בכל אלו הארצות ואפילו בארץ ישראל יש עוד רדיפות בין בענינים הנוגעים אל הגוף ובין בענינים הנוגעים אל הנשמה ובארצות אלו אע"פ שבחסדו יתברך אנו יושבים כמעט בשלוה אבל שומרי התורה הם מועטים ואפילו הכי יש לנו קיום והוא פלאי והנה וא"כ יש לפרש כל הפרשה כולה שהיא הוכחה אל מציאותו ויחודו והשגחתו יתברך כי אע"פ שגלינו מארצנו ונשארנו מתי מספר ממש לא ירפנו ולא ישחיתנו ולא ישכח את ברית אבותינו אשר נשבע להם ועל זה נאמר "כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך וגו' הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמהו" והיינו שהראיה המוכחת ביותר היא מה שאנו קיימים ואח"כ נזכר דברים שרק הם כמהו כמו מעמד הר סיני ויציאת מצרים והנה באמת אם לא חטאנו היה די לנו מה"ס וי"מ לאות על מציאותו ויחודו והשגחתו ואף בזה נהיה לנו כח להיות אור לגלים אבל מפני חטאינו גלינו מארצנו וא"כ בודאי צריך שיארע לנו רדיפות ושמד ר"ל כדי שיקויים בנו "ונשארתי מתי מספר" אבל אם זה יארע לנו מוכרח ג"כ שהקב"ה יעשה לנו רוח והצלה ובזה ירבה כבודו יותר ממה"ס וי"מ וא"כ אין תשעה באב ופורים סתירה זה לזה שהם באים כאחד שאם אין תשעה באב אז אין אין אנו צריכים לפורים אבל אם יש לנו תשעה באב אזי בודאי צריכים לפורים

ג

במסכת כתובות איתא לחד גירסא דרש"י שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ידחקו את הקץ ופרש"י שלא ירבו בתחנונים על זה יותר מדאי והנה מה שיעור יש בזה וכי האומרים תקון חצות בכל לילה ח"ו עוברים על שבועה זה ושמעתי מאת ממ"ה ר' זכריה געללי זצ"ל שהפשט בזה שלא נאמר על שום צרה שאין לנו הצלה ממנו אלא ע"י ביאת המשיח והיינו שאם עושים כן ממעטים כחו יתברך ח"ו משל לזה מה שבני אמריקא צדקו הריגת רבבות של אנשים נשים וטף שאינם בני חיל בהירושימא ונאגאסאקי על שאמרו שאם אנו לוחמים בדרכים רגילים יפלו הרבה יותר בין משלנו ובין משלהם וא"כ טוב יותר לעשות את זה והנה רואים בזה שאע"פ שהיה להם כח עצומה שבנפילת רק בומבא אחת נהפכה כמעט עיר כלה אבל כח ההשגחה לא נודע להם וא"כ בכל השנה כשמתפללים על הגאולה מעורב בזה קצת ההרגשה שאם יבא הגאולה לא יהיה לנו עוד צרות ובפרט בתשעה באב כשמקוננים על כל הצרות שבעת החורבן ואפילו במועדים שיש לנו שמחה כגון בפסח שמזכירין גאולת מצרים חושבים בעת אמירת הפיוט "כימי חג פסח" שבזה יש לנו ישועה מצרותנו ולא רק על גלות השכינה וא"כ נשאר לנו רק ימי הפורים שהיה בהם רוח והצלה ושמחה ומשתה ויום טוב ואכתי עבדי אחשורוש אבן ואנו רואין שאין לערב צרותנו בגלות השכינה שודאי אפשר לגואל ישראל לראות בענינו ולריב ריבנו בלי גאולה שלמה ואעפ"כ עלינו

לתפלל עוד על זה וא"כ אין לנו יום מוכשר לתפילה על הגאולה יותר מפורים ומתפלות אלו דוקא נביא הגאילה האמתי וא"כ איך לא אשמחה בפור עד כי יבואו ימי ששון לפוריד

ד

עיין לעיל מה שכתבתי בענין שם פורים אשר אנו מצווים לזכור בתוך השמחה את הצרות ועל כן קראו לימים האלה פורים ומדויק בלשון המקונן איך אעלוז עוד בפור כי בזמן החרבן אי אפשר לשמוח עוד בפור היינו גורלנו הטוב כי עלינו לזכור תמיד שאנו שמחים רק בפורים הצרות עם הישועות ובלתי זה בודאי אין לשמוח עוד ולפשט ב' יש לומר כי אם אין אנו מאמינים שכל המקרים באים ממקור אחד אזי הצרה על החרבן צריכה להיות לפנינו תמיד עד שאי אפשר לשמוח כלל אבל כאשר נשוב אל לבנו כי הכל אחד ומי שהביא הצרה הוא מעמיד לנו הרוחה אז יש לנו רשות לשמוח תוך החרבן

ה

ראה מה שכתתי לעיל בענין שם פורים ועד דלא ידע וא"כ בענינו יש לדייק לשון עוד היינו אם נעלוז עד ולא עד בכלל שמחתנו רצויה לפני המקום אפילו בזמן הזה לפי הפירושים שכבר פירשתי אבל אם אעלוז עוד אחר שכבר שכחתי את הצרות ואת הגורם להם היינו חורבן הבית וגלות השכינה על זה בודאי יש לשאול איך אעלוז

ו

מצינו בפורים מצוה שאין כמוהו בכל השנה והיינו להגיע לכלל שכרות ואף שברוב השנה אין אסור כלל לשתות מילי דמשכרי ואף מצוה בקדוש והבדלה וכוס של ברכה ואפילו שמחה בין ביו"ט מ"מ לא מצינו ענין של שכרות לבד מפורים והנה בדברי הנביאים מצינו שכרות משל לצרות החרבן "וְשָׂכַרְתָּ וְלֹא מִיֵּין" והיינו ששתיית תרעלה מכאיב ראשו של אדם ומבלבל דעתו אבל אין לו שמחה כלל אפילו בשעת שתייתו והיינו שיש לא הצרות של שכרות בלי הצד הטוב שבו והנה בנס פורים באנו לגדר שכורים מיין והיינו שלא נתבטל מעלינו הכאב והבלבול של גלות השכינה וחסרון הרבה מצות עם כל זה אנו שמחים בישועת ה' וקבלת התורה מאהבה ולכן תקנו לשתות הרבת שנרגיש השמחה עם כל הבלבול והכאבים ואין השכרות ח"ו מתוך שכחת החרבן אלא דוקא זכרונה